

VASILE CHIRICA, ILIE BORZIAN, NICOLAE CHETRARU, *Gisements du Paléolithique supérieur ancien entre le Dniestr et la Tisza*, în BAI, V, Editura Helios, Iași, 1996, 332 p., 110 fig.

Gisements du Paléolithique supérieur ancien entre le Dniestr et la Tisza, rezultat al colaborării dintre cercetătorul ieșean Vasile Chirica și colegii săi din Republica Moldova, Ilie Borzian și Nicolae Chetraru, reprezintă o sinteză asupra așezărilor paleoliticului superior vechi, din spațiul cuprins între Nistru și Tisa.

Lucrarea este structurată pe patru capitole:

I. *Introduction* (I. Borzian, V. Chirica); II. *Les sites du Paléolithique supérieur ancien situés entre le Dniestr et la Tisza* (V. Chirica – II.B – II.I; I. Borzian, N. Chetraru – II.A); III. *Présentation générale du Paléolithique supérieur ancien du Dniestr à la Tisza* (V. Chirica, I. Borzian); IV. *Conclusions* (I. Borzian, V. Chirica). Sesizăm mici neconcordanțe între titlurile capitolelor și aceleași titluri așa cum apar ele la sumar.

După cum se precizează în primul capitol, unul dintre scopurile urmărite de autor este introducerea în circuitul științific a materialelor arheologice, care aparțin paleoliticului superior vechi, din spațiul carpato-nistrean. "Ce travail a été demandé par les spécialistes occidentaux parce que le territoire en question, tout comme la période analysée constituent des tâches blanches de la littérature de spécialité avec les difficultés connues dans le domaine de l'information scientifique". (p. 3). Dacă aceste pete albe se refereau, în special, la spațiul dintre Prut și Nistru, după doi ani de la apariția lucrării pe care o prezentăm, constatăm că demersul autorilor nu a rămas fără urmări. Recentul articol semnat de Marcel Otte, Pierre Noiret și Ignacio López Bayón (*Regards sur le Paléolithique supérieur de la Moldavie*, în *Cercetări Istorice*, XVII/1, Iași, 1998) este un exemplu în acest sens.

Începând cu aurignacianul putem vorbi cu siguranță despre omul modern, dar trecerea de la paleoliticul mijlociu la paleoliticul superior (implicit de la omul de Neanderthal la omul modern), rămâne încă o problemă incomplet rezolvată. În acest context se înscriu cercetările din Bulgaria (Bacho – Kiro, Temnata), Cehoslovacia (Bohumice), Ucraina (Korolevo I și II), Grecia (Kokkinopilos). Autorii își propun să adauge date noi, în lumina descoperirilor din spațiul carpato-nistrean. De asemenea, doresc determinarea caracterului culturilor timpurii ale paleoliticului superior, precum și clarificarea prezenței locuirilor siletiene, aurignaciene și tangențial, gravettiene timpurii, între Nistru și Tisa.

În capitolul al doilea, amplu, sunt prezentate siturile paleoliticului superior vechi, pe zone geografice: A) zona Nistru-Prut; B) zona teraselor Prutului; C) terasele Bistriței din depresiunea subcarpatică externă; D) stațiunile din Dobrogea; E) paleoliticul superior vechi din Câmpia Română; F) locuirile din Țara Bârsei; G) locuirile din Banat; H) grotele din sud-vestul Transilvaniei; I) paleoliticul superior vechi din Țara Oașului și Baia-Mare.

Capitolul al treilea este deja, după părerea noastră, un

capitol de concluzii.

În spațiul dintre Nistru și Prut, Ilie Borzian stabilește prezența a trei culturi: *cultura Brânzeni*, *cultura de Prut* și o cultură de aspect aurignacian (Climăuți I, Stâncă I, Zelenii – Hutor). *Culturii Brânzeni* îi sunt atribuite așezările de la Brânzeni (nivelul inferior), Scoc și Bobulești VI; ea este considerată ca aparținând perioadei de tranziție de la paleoliticul mijlociu la paleoliticul superior. *Cultura de Prut* este atestată la Gordinești și, după același autor la Ripiceni – Izvor (între piesele provenite din nivelurile 1a, 1b, 2a și 2b de la Ripiceni – Izvor și cele descoperite la Gordinești sunt constatate similitudini).

O demonstrație axată pe analiza comparată a industriilor litice (pentru siturile Mitoc-Malu Galben, Mitoc Valea-Izvorului, Ripiceni-Izvor, Brânzeni și Gordinești), îl conduce pe Vasile Chirica la concluzii diferite de cele ale colegului său Ilie Borzian. El apreciază că, perioada de tranziție de la paleoliticul mijlociu la paleoliticul superior este caracterizată de *cultura Ripiceni Brânzeni* (atestată la Mitoc-Valea Izvorului, Ripiceni-Izvor - nivelurile I.a și I.b -, Brânzeni, Bobulești VI și Scoc). Observăm deja că nivelurile I.a și I.b. de la Ripiceni-Izvor nu mai sunt integrate culturii numite de I. Borzian, *cultura de Prut*.

Ambii autori sunt de acord cu faptul că aurignacianul clasic este prezent doar la Mitoc-Malu Galben. Descoperirile de la Ripiceni-Izvor și Mitoc-Valea Izvorului pot să fie mai vechi decât cele de la Mitoc – Malu Galben, dar nu sunt aurignaciene - afirmă V. Chirica (p. 88).

În viziunea aceluiași autor, ansamblul de Gordinești I este considerat un facies separat, care se dezvoltă, probabil paralel, cu aurignacianul de la Mitoc-Malu Galben.

Unei perioade imediat următoare îi corespund descoperirile de factură aurignaciană, identificate de Ilie Borzian la Stâncă I, Climăuți I și Zelenii-Hutor.

O ultimă fază a paleoliticului superior vechi în spațiul pruto-nistrean este reprezentată – după V. Chirica – de nivelurile II.a și II.b de la Ripiceni-Izvor și de așezările de la Corpaci și Corpaci-Măs (p. 92-93). Ilie Borzian atribuia nivelul inferior de la Corpaci culturii de Prut. Faciesul de la Corpaci suscită, într-adevăr, numeroase întrebări. Aici întâlnim, pentru prima dată într-un complex al Europei de Est, unele specifice musterianului, paleoliticului superior și mezoliticului.

Pentru spațiul dintre Prut și Tisa, evoluția comunităților paleoliticului superior vechi este influențată și de diversitatea zonelor ecologice. Există în așezările de pe terasele Bistriței câteva niveluri de locuire cu specific aurignacian, iar nivelul I de la Cetățica I (Ceahlău), ar putea să fie raportat la *Ripiceni-Brânzeni*. Dar, în Dobrogea și în Câmpia Română, *aza-zisul aurignacian* nu există, după opinia lui V. Chirica. Aceasta precizează că, este posibil să existe un facies local specific pentru Câmpia Română, facies care nu a fost încă precis definit.

Un aurignacian de tip central-european este reprezentat de câteva niveluri de locuire din Banat; specificul central-european este dat de prezența lamelor Dufour și a vârfurilor Font-Yves.

În cadrul zonei ecologice ce cuprinde Țara Oașului și depresiunea Baia-Mare, Vasile Chirica consideră că Remetea-Șomoș I (nivelul I) și Boinești (nivelul I) aparțin perioadei de trecere de la paleoliticul mijlociu la paleoliticul superior.

În ceea ce privește situația din grotile carpatice, pe fondul paleoliticului mijlociu apar piese de silex evolute. Pentru spațiul dintre Carpați și Tisa nu s-a descoperit decât o singură vatră într-un nivel de locuire aparținând paleoliticului superior (Călinești II-Oaș), deci nu a existat posibilitatea de a data aceste locuiri. Având în vedere cronologia locuirilor musteriene din peșterile carpatice, se poate admite că apariția primilor reprezentanți ai paleoliticului superior este contemporană cu începutul locuirilor gravettiene de la Mitoc-Malu Galben.

Ultimul capitol conține trei subcapitole: 1. *La caractérisation des industries, la typologie, la place des établissements dans le système du Paléolithique supérieur de la zone prise en considération*; 2. *Les problèmes de la transition du Mustérien au Paléolithique supérieur a partir des exemples des établissements moustériens et des couches prématurées du Paléolithique supérieur de la région carpatho-dniestréenne* (sunt propuse trei modele pentru tranziția de la musterian la paleoliticul superior); 3. *L'environnement, l'écologie, le ménage de l'homme dans la période du Paléolithique de la région carpatho-dniestréenne*.

Lucrarea pe care o prezentăm, *Gisements du Paléolithique supérieur ancien entre le Dniestr et la Tissa*, are avantajul unui aparat critic vest-european, mult utilizat de către preistoricieni.

De remarcat este și ilustrația bogată, absolut necesară unei lucrări de acest gen. O singură observație: tocmai pentru situl de la Mitoc-Malu Galben nu este prezentată (ilustrată) o secvență stratigrafică. Sperăm să ofere mai multe informații viitoarea monografie Mitoc-Malu Galben, anunțată de cercetătorul V. Chirica într-un articol recent, monografie ce ar urma să fie realizată în colaborare cu Institutul Regal de Științe Naturale din Bruxelles și cu Universitatea din Liège. Continuarea cercetării sitului de la Mitoc-Malu Galben poate să aducă noi elemente, atât în problema apariției aurignacianului între Nistru și Tisa, cât și în problema așa-numitului *proces de gravettizare*.

Menționăm prezența, la sfârșit, a unei recenzii: Carlo Peretto (coord.), *Le industrie litiche del giacimento paleolitico di Isernia La Pineta. La tipologia, le tracce di utilizzazione, la sperimentazione*, Istituto Cosmo Iannone Editore, Isernia, 1994, semnată Codrin Chirica.

Să amintim și faptul că, lucrarea prezentată a fost precedată de o altă sinteză (referitoare tot la paleoliticul superior): Vasile Chirica, *The Gravettian in the East of the Romanian Carpathians*, în *BAI*, III, Iași, 1989, contribuind astfel la mai buna cunoaștere a acestei perioade.

În încheiere, apreciem că problemele abordate în *Gisements du Paléolithique supérieur ancien entre le Dniestr et la Tissa* rămân de actualitate. Cu siguranță, după depășirea obstacolului datărilor încă incerte, măcar o parte dintre aceste probleme își vor găsi o soluție.

GIANINA BUZEA